

A RÁKÓCZI-NÓTA ÉS A RÁKÓCZI-INDULÓ REFORMKORI ÉLETÉRŐL

Mészöly Gedeon *Kölcsey Hymnusa és a Hymnus Kölcseyje* (Értekezések a nyelv- és széptudományi osztály köréből XXV/10. Bp. 1939.) című tanulmányában rámutatott arra, hogy a Himnusz egyes versszakaiiban a Rákóczi-nóta sorai csengenek vissza. A továbbiakban számos adat tükrében meggyőző erővel bizonyította, hogy a 19. század első harmadában a Tiszántúlon, közelebbről a debreceni kollégium diákjai között élt a Rákóczi-nóta, s a nótán keresztül Rákóczira, a kuruc szabadságharcra való emlékezés. A reformkori Tiszántúl kuruc érzelmei a Rákóczi-szabadságharc hagyományaiából táplálkoztak tehát, s ez az itt elevenen élő hagyomány ihlette meg Kölcseyt költészetében és erre támaszkodott politikai küzdelmében.

Az alábbiakban néhány szétszórt adatot közlök, amelyek azt bizonyítják, hogy a Rákóczi-nóta, a Rákóczi-induló, általában II. Rákóczi Ferenc neve és emléke nemcsak a Tiszántúl hagyományaiiban volt a függetlenségi szellem táplálója, hanem országszerte egyé forrt a nemzeti törekvésekkel, és míg a Fejedelemre, a szabadságharcra való emlékezés a dal alakjában is ihletője, lelkesítője volt mindazoknak, akik szembeszálltak a Habsburg elnyomással, a Rákóczi-nóta eléneklése, a Rákóczi-induló eljátszatása nyílt politikai hitvallás volt.

Adataim a reformkori országgyűlések idejéből, 1827—1843 közöttől valók. Legtöbbjét a császári titkosrendőrök és besúgók jelentéseiből merítettem, melyeknek a bécsi rendőrminisztérium levéltárában őrzött (1929-ben elégett) eredetijéről még Takáts Sándor által készített másolatok az Országos Levéltárban vannak. Az adatok zömükben a Pozsonyban egybesereglett jogászfiatalságra, a jurátusokra, követi titkárokra, távollevő követek helyetteseire vonatkoznak, ahogy nevezni szokták: az országgyűlési ifjúságra.

Ez az ifjúság túlnyomó részében radikálisan ellenzéki gondolkodású volt, s politikai nézeteit nem rejtette véka alá. Állandó és közvetlen kapcsolatban voltak az ellenzék vezéregyéniségeivel, s ugyanakkor, bár az országgyűlés határozataira nem volt közvetlen befolyásuk, közvetve — a tárgyalások alatt karzati közbeszólásaikkal, tetszés- nemtetszés-nyilvánításaikkal, esténként a kaszinókban vagy a színházban, az ellenzéki követeknek adott rokon-szeny-, az aulikusoknak adott ellenszeny-tüntetések révén — mégis hozzájárultak az ellenzék harcának erősítéséhez. Ennél azonban fontosabb számunkra, hogy magatartásuk fokmérője és kifejezője volt országos viszonylatban is az ellenzéki hangulatnak. Mai ismereteink nem elegendők annak lemérésére, hogy gondolkodásuk, felfogásuk formálásához milyen mértékben járult hozzá a különböző megyék szellemisége, forradalmi hagyományai. De azt

határozottan állíthatjuk, hogy körükben a különböző táji tradíciók az évekig tartó együttlét alatt, többé-kevésbé egységes hagyományra ötvöződtek, amit aztán, visszatérve megyéjükbe, tovább terjesztettek. A diéták ezen a réven hozzájárultak tehát a nemzeti hagyományok országos viszonylatban való egységesítéséhez, és ebben az értelemben mondhatjuk azt is, hogy az országgyűlési ifjúság körében kiforrott tradíciók országos viszonylatban is jellemzők.

Ezek a, ismét hangsúlyozom, szétszórt, töredékes adatok (amelyek számát rendszeres gyűjtés nyilván még jelentősen kibővítheti) egybehangzóan azt mutatják, hogy a Rákóczi-nóta és a Rákóczi-induló a pozsonyi országgyűlési ifjúság körében is élt, s nemcsak eleven forrása volt a Rákóczi személyéhez és szabadságharcához fűződő nemzeti hagyományoknak, de eléneklése vagy eljátszatása tudatos kiállás volt a Fejedelem nevétől elválaszthatatlan függetlenségi törekvések mellett, melyeket nyíltan kimondani felségsértés lett volna. Sőt, a nemzeti függetlenségi törekvéseken túlmenve, Rákóczi személye jelképévé, a Rákóczi-nóta pedig hitvallásává lett az elnyomott néposztályok felszabadításáért vívott (a nemzeti célkitűzésektől amúgy is legtöbbször elválaszthatatlan) küzdelemnek is. Így érezték ezt az ifjak a Rákóczi-nóta eléneklésekor, de így értékelte ezt a rendőrség is.

Most pedig minden megjegyzés nélkül közlöm az adatokat.

1827 áprilisának végén József nádor Pozsonyból váratlanul Bécsbe utazott. Az országgyűlés egy része, az ellenzék, azt remélte, azért, hogy rábeszélje az uralkodót, járuljon hozzá az ellenzék igazán mérsékelt reform-kívánságaihoz. Amikor május elején a nádor visszaérkezett a diétára és semmi engedményt nem hozott, a jurátusok elhatározták, hogy elkeseredésüket és a nádor iránti növekvő ellenszenvüket nagy tüntetéssel juttatják kifejezésre. Egységes felvonulásukat ugyan betiltották a hatóságok, de azt nem tudták megakadályozni, hogy kisebb csoportokban be ne járják a várost. „Rákóczi idejéből való dalokat énekelte“ végigvonultak a fő útvonalakon, s a nádor palotája előtt egyikőjük ezt kiáltotta: „Vivat constitutio Hungarica, perat despotismus Germanicus“. (Éljen a magyar alkotmány, vesszen a német zsarnokság. 1827 május 11-i jelentés: Országgyűlési Levéltár 33. fasc. 4176/a. sz. Említi Takáts Sándor is: *Országgyűlési tüntetések Pozsonyban* c. tanulmányában. *Emlékezzünk eleinkről*. Bp. Génus, év nélkül. II. 434. I.)

1832 december 29-én Pozsonyban az országgyűlési ifjúság baráti összejövetelt rendezett a kaszinó különtermében. Kezdeti csendes beszélgetés után — mondja a névtelen följelentő — „fölhevülve a bortól és a pezsgőtől, ... a cigánybanda kíséretével elénekeltek a Rákóczi-nótát“, majd „éltették a lengyel forradalmat, annak vezetőit és Kosciuszkrét, végül pedig a francia júliusi forradalmat.“ (1833 január 4-i jelentés: *U. o.* 49. fasc. 7375. sz.)

1833 január 6-án a névtelen följelentő ezt közli: „Tegnap este az országgyűlési ifjúság már sokszor említett tagjai a színház-kaszinóban ismét elénekeltek a Rákóczi-nótát. Sőt Kempelen absentium ablematum, meg az aradi Bittó kényszerítették az összes jelenlévőket, azokat is, akik nem tartoztak társaságukhoz, hogy kalapjukat levegyék és úgy hallgassák az éneket. — Ugyancsak tegnap, a színházi előadás után, a bihari patvaristák kezdeményezésére, [a jurátusok] kalapjukat levéve, harsogó viváttal éljeneztek Rákóczit.“ (*U. o.* 7377. sz.)

Pár nap múlva, január 9-én ugyanez a besúgó kétségbeesve jelenti, hogy a Rákóczi-nóta eléneklése szinte minden este megismétlődik a kaszinóban. (*U. o.* 7378. sz.)

1836 február 24-én az országgyűlési ifjúság fáklyászenével tisztelte meg Palóczy Lászlót, Borsod megye népszerű ellenzéki követét. A követ ablakai alá felvonulva, a cigánybanda rázendített a Rákóczi-indulóra, s azt kétszer egymásután eljátszotta. Ezután Lovassy László az ifjúság nevében köszöntötte Palóczyt, mint meg nem alkuvó, igaz magyar hazafit. A követ válaszában megköszönte az ifjak bizalmát, s arra kérte őket, mindig csak a haza ügyét nézzék, s őt is csak addig becsüljék, amíg hazájához hű marad. Háromszoros eljén után a cigánybanda újra eljátszotta a Rákóczi-indulót, majd a jurátusok elvonultak. (1836 február 25-i jelentés: *U. o.* 50. fasc. 7606/a. sz. Említi Takáts Sándor is: *i. m.* 436—437. l.)

1836 májusában a diétáról Pestre érkezett Wesselényi Miklóst és Széchenyi Istvánt tisztelte meg fáklyászenével a pesti ifjúság. Lovassy László vezetésével felvonultak előbb Wesselényi szállására, Károlyi György gróf Üllői-úti palotája elé, s miután a zenekar eljátszotta a Rákóczi-indulót, Lovassy nagy beszédben köszöntötte Wesselényit. A rendőri jelentés külön kiemeli a beszéd „republikánus stílusát“, ami, tudjuk, közvetlen kiváltója volt Lovassy elfogatásának, majd eléltetésének. Wesselényi félórás, erősen „izgató“ beszédben válaszolt. Sok éljenzés után a zenekar eljátszotta a Rákóczi-indulót, s az egész menet a zenekarral együtt Széchenyi lakása elé ment, ahol mindez megismétlődött. (A bécsi Polizeihofstelle 1836 május 13-i, időközben elégett jelentéséből részletesen ismerteti Takáts Sándor: *Wesselényi Miklós és a titkos rendőrség* c. tanulmányában. *Kémvilág Magyarországon*. Bp. Franklin, év nélkül. 53—55. l.)

1836 augusztusában ugyancsak a pesti jogászfifjúság a bars megyei Balogh Jánost köszöntötte fáklyászenével. Baloghot megyéje küldöttség élén Pestre menesztette, hogy az elfogott Lovassy László jurátus és társai ügyében teendő közös lépésről tanácskozzék Pest megye vezetőivel. Az ifjak felvonultak a Fehér Hajóhoz címzett vendégfogadó elé, s „először is a zenekar eljátszotta a Rákóczi-indulót, majd pedig más nemzeti dalokat játszott“. Ezután Farkas György jurátus köszöntötte Baloghot, az ifjúság háláját tolmácsolva a barsi küldöttségnek azért, hogy felkarolja az elfogott ifjak ügyét. Balogh válasza után „a zenekar eljátszott még egy pár Rákóczi-korabeli nótát“, azután a tüntetők elvonultak. („Es wurden noch einige Rakotzgyes gespielt.“ Anonym jelentés, Pest, 1836. szeptember 1.: Országgyűlési Levéltár, 50. fasc. 7640. sz. Említi Takáts Sándor is: *Országgyűlési tüntetések*, *i. m.* 435. l.)

1836 november 26-án, Pesten, Széchenyi István ezt jegyzi fel naplójába: „Tegnap és ma a színházban, a felvonások közti szünetekben Rákóczi nótáját játszák. Az ifjúság tombolva követeli minden felvonás után. Idők jele.“ (*Széchenyi István naplói*. Szerk. Viszota Gyula. V. Bp. 1937, 39. l.)

1840 március 11-én Pozsonyban a megyéjük által visszarendelt tolna-megyei ellenzéki követeket, Bezerédj Istvánt és Perczel Miklóst búcsúztatta az országgyűlési ifjúság fáklyásmenettel és szerenáddal. A mintegy 80 fáklyás ifjút nagy tömeg (közte sok ellenzéki követ) kísérte először Bezerédj lakása elé. Az ünnepi szónok Tóth Lőrinc pesti ügyvéd volt, aki méltatta Bezerédj érdemeit. Bezerédj hosszú beszéddel válaszolt: intette az ifjakat, maradjanak hívek az alkotmányhoz, és ne engedjenek alkotmányos jogaikból. Beszéde végén a zenekar eljátszotta a Rákóczi-indulót, majd a fáklyásmenet Perczel lakása elé vonult. (1840 március 12-i jelentés: Országgyűlési

Levéltár 64. fasc. 9149. sz. Említi Takáts Sándor is: *Országgyűlési tüntetések*, i. m. 441—443. l.)

1840 szeptember 7-én, Pesten, az ifjúság ismét Wesselényinek adott fáklyászenét. A zenekar legelőször a Rákóczi indulót játszotta. (*Széchenyi naplói*, i. m. V. 401—402. l.)

1841 november 28-án, Pesten, Deák Ferencet tisztelte meg a fiatalság fáklyászenével. A menet a Rákóczi-induló hangjaira vonult fel az Angol Királyné szálloda elé, ahol Erdélyi János köszöntötte Deákot. (*Széchenyi naplói*, i. m. V. 520—521. l.)

1842 augusztus 24-én, a Lánchíd alapkövetételének estéjén, a pest-budai ifjúság Széchenyi ünneplésére fáklyásmenettel egybekötött szerenádot rendezett. Felvonulva Széchenyi lakása elé, a zenekar rázendített a Rákóczi-indulóra. Majd az egész menet Kossuth szállása elé vonult, hogy nevenapja alkalmából köszöntse őt. (A bécsi rendőrségi Informations-Protokoll-ból idézi Vizsota: *Széchenyi naplói*, i. m. 622. l. 2. jegyz.)

1843 szeptember 21-én Szenkirályi Móriczot, Pest megye ellenzéki követét, Kossuth követtársát ünnepelte nevenapja előestéjén Pozsonyban az országgyűlési ifjúság. A fáklyásmenet a Rákóczi-induló hangjaira vonult fel Szentkirályi lakása elé, akit az ifjúság szónoka köszöntött nevenapja alkalmából és kérte, védje ezentúl is olyan elszántan a nemzet jogait, mint ahogy eddig tette.